

wanneer wij zeggen: *vijf en drie is acht, tweemaal zes is twaalf*. Vijf kan niet acht zijn, en drie nog minder; maar de som van vijf en drie is acht, en zes, tweemaal genomen, is twaalf. Hierin verschilt onze taal van het Engelsch, dat *five and three are eight, twice six are twelve* zegt. Het eene is zoo goed als het andere waar het te huis hoort; men wachte zich van uit navolgingszucht het taaleigen te verloochenen.

5. Ook de uitdrukking *meer dan een* is als *collectief* te beschouwen, en wij gelooven niet dat het voorb. door Weil. (Sprakke., bl. 251) opgegeven, met het taalgebr. instemt. Wij zouden zeggen: *Er is meer dan een wijsgeer geweest, die dit beweerde heeft*, niet hebben.

6. Dat de uitg. des 2. pers. wel eens, welluidendheidshalve, verzwegen wordt, is ons (§ 215, k) reeds gebleken. (Vergel. ook § 353, 3.) Zie hier nog een voorb.: *Toen gij bij mij waart en beweerde*. van Heusde.

7. *Daar is er*, in plaats van *daar zijn er*, komt bij Hooft en ook bij vroegere en latere schrijvers dan hij, veelvuldig voor. (Zie Hoogstr. Geslachtl., bl. 343 en volgg.) en wordt door Weil. en Bild. in bescherming genomen. Het volgende wkw. staat evenwel altijd in het mrv.: *daar is er die zeggen, die meenen* enz. Er wordt door W. aan deze zegswijze zekere fraaiheid toegeschreven. Wat daar van zij, men schijnt er thans minder dan voorheen mede op te hebben.

8. Wanneer de leden van een subj. door *of—of*; *noch—noch* verbonden zijn, ziet men meestal het wkw. in het enkelv., omdat wij het in gedachte met elk lid afzonderlijk verbinden. Verzwijgt men het eerste *noch*, dan kan ook het mrv. gebruikt worden: *mijn verstand noch hart dulden zulks*. v. H.

9. Wanneer door eene meervoudige uitdrukking slechts een enkel voorwerp bedoeld wordt, staat het wkw. noodzakelijk in het enkelv.: *“De Gebroeders de Wit” is een fraai schip*. *“De zeven Kerken van Rome” is niet ver van de beurs*. *“De Roovers,” van Schiller, was het voortbrengsel van een jeugdig genie*.

Van werkwoorden onderling.

355. Twee of meer wkw. door *en* verbonden, moeten in dezelfde wijs staan: *Indien ik de waarheid spreek en gij mij niet gelooft, wiens schuld is dat? Ik wensch van harte dat het uwen vriend wel ga, en dat zijne keuze hem nimmer berouwe*.

Zulke zeggingen als *“bidt, en u zal gegeven worden, zoekt en gy zult vinden,”* zijn niet als uitzz. op den regel aan te merken; want hier dient het voegw. niet om twee wkw. maar om twee leden van een volzin te verbinden.

~~~~~

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

ONDERLINGE BETREKKING DER WOORDEN DOOR BEHEERSCHING.

Wat beheersching is.

356. Beheersching is dat gedeelte der Syntaxis, dat de verbuiging en vervoeging van ww. in eenen samenhang regelt.

Het beheerschen, dat figuurlijk aan ww. wordt toegeschreven, komt eigentlijk aan de daarin opgesloten begrippen toe; want een w., afgezien van de betekenis, is een dood ligchaam, dat niets vermag.

Beheersching eigenlijk en oneigentlijk.

357. De onderscheiding van egentlijke of oneigentlijke beheersching, moge, wijsgeerig beschouwd, hare waarde hebben, maar kan in de beoefening der Syntaxis gemist worden, omdat het ons daar te doen is om eene aanwijzing, hoe wij de verbuiging en vervoeging naar de onderlinge betrekking van ww. in het verband der rede moeten rigten. Zoodanige aanwijzing is het doel der hieronder staande regels.

Beheersching van zelfst. nmww. onderling.

358. Een zelfst. nmw. kan een ander zelfst. nmw. alleen in den 2. nmv. beheerschen, b. v. : *Des konings zoön*, of *de zoön des konings*.

1. Wanneer van twee bij elkander gestelde zelfst. nmww. het eerste eene hoeveelheid uitdrukt, dan staat het tweede in den 2. nmv. : *een glas wijns*, *eene bete broods*, *weinig tijds* enz. Dat men in de gemeenzame taal den buigingsuitg. onderdrukt en *een glas wijn* enz. zegt, verandert de betrekking der ww. niet. Ook wanneer het tweede nmw. een mrv. is, blijft het geval hetzelfde, al is er geen uiterlijk teeken van 2. nmv. b. v. : *Een schepel erwten*, *een pakje naalden*, *een dozijn flesschen*.

2. De spreekwijs *eene hand vol*, staat volkomen gelijk met *een huis vol*, *een kerk vol*; en hoewel *vol*, gelijk wij nader zien zullen, ook een 2. nmv. beheerschen kan, gelooven wij dat in de ww. *een hand vol stofs*, *hand* het regerende w. is. *Vol* staat als nadere bepaling bij *hand*, om aan te duiden dat er aan eene inhoudsmaat, niet aan lengte, hoogte, of dikte gedacht wordt. Gelijktstandige zeggingen zijn *een vinger dik vet*, *een voet hoog sneeuw*. Zoo vervalt dan de vraag, door sommigen geopperd, of men *twee handen vol* of *twee handvollen* behoort te zeggen, want wie hoorde ooit van *twee vingerdikken* of *drie voethoogen*? Wij behoeven daarom de *handfuls* en *mouthfuls* in het Engelsch niet af te keuren; maar even min dat taaleigen tot een rigtsnoer voor het onze te maken.*

Wij kunnen van dit onderw. niet af, zonder aan te merken, dat in de opgegeven voorbb. de ww. *dik*, *hoog* en *vol* geheel van aard veranderen en ophouden bijv. nmww. te zijn. Het zijn bijww. beteekenende *in de dikte*, *in de hoogte*, *in de volte*, waarbij men het verl. deelw. *gemeten* of *genomen* verstaan kan. Van hier dan dat er onderscheid is tusschen *een hand vol geld* en *een volle hand geld*: het eerste is een losse greep, waarbij het op eenige stukken meer of min niet aankomt; het tweede, eene hand ter dege gevuld.

Bijvoegelijk nmw. met 2. nmv.

359. In een hooger en stijl wordt het bijv. nmw., dat waarde of onwaarde, herdenken of vergeten te kennen geeft, door een 2. nmv. gevolgd: *Der vermelding waardig*; *zijns verbonds gedachtig*; *der bedreigde straf*

* Zegt men, onze voorouders kenden een mrv. *hantvollen*, gelijk blijkt uit Gen. xli. 47, en nog twee plaatsen bij de Jager aangehaald, wij antwoorden dat onze bijbelvertalers rijkelijk eigenheden in de spraak hadden, die thans verouderd zijn. Van der Palm heeft daarvoor, op de aangehaalde plaats *volle handen*, en Ruth ii. 16 *bundels*, ten blijke dat hij de spreekw. voor verouderd hield.

ongedachtig enz. Zoo ook, des doods schuldig, zich zijner onschuld bewust.

1. Ook *zad, vol, moede, schuldig, bewust, kundig en onkundig*, komen met een 2. nmv. voor: *Oud en der dagen zad; vol zoeten wijs; des berouwens moede* (Jer. xv. 6); *der zake kundig* enz. Dit alles is min of meer verouderd en van de gemeenzame taal uitgesloten; maar in een deftig opstel kan het, met oordeel gebruikt, nog te pas komen: *des ontfermens moede*. v. d. H.

2. Opmerking verdienen hier de volgg. spreekwijzen aan onze taal eigen: *goed buurs, goed arms, goed geefs, goed lachs; hard leers. hard kinds; mans genoeg*. Ook het bijv. nmw. *gezind* heeft eenen 2. nmv. bij zich: *'k Ben nu niet hofs gezind*, leest men bij Cats, dat is, niet gezind om in den hof (in den tuin) te gaan.

3. Een bijv. nmw., in den overtreffenden trap, heeft veelal een 2. nmv. bij zich: *De magtigste der koningen; de rijkste burger van de stad*. Dikwijls wordt deze nmv. met uit, onder of in omschreven: *Het schoonste paard uit het geheele gewest; de minste onder de broederen; het grootste gebouw in het gansche land*.

Bijv. nmw. met 3. nmv.

360. De 3. nmv. staat bij een bijv. nmw., om uit te drukken, dat eene eigenschap of omstandigheid, met opzigt tot eenen pers. of eene zaak, aan het onderw. der rede wordt toegekend: *De Alwijze alleen weet wat den mensch dienstig is. Het werk dat u gemakkelijk is, valt mij moeilijk. Streelend is het den sterveling zich te hooren prijzen, maar heilzaam wordt het hem dan eerst, wanneer hij over onverdienden lof heeft leeren blozen. De lof is daarom den wijze wel nuttig, maar den dwaas is hij tot een valstrik.*

Elk bijv. nmw. kan dus een 3. nmv. bij zich hebben; en zij die hier alleen van bijv. nmw. van voordeel of schade spreken, beperken dezen regel al te zeer, b. v.: *Dit groen is mij te donker; is u die thee zoet genoeg?*

Bijv. nmw. gevolgd van een 4. nmv.

361. De 4. nmv. staat bij een bijv. nmw., dat eene maat te kennen geeft: *De Tafelberg is 3582 voeten hoog. Men vindt ook hier enkele menschen die meer dan honderd jaren oud zijn. De afstand is wel twee uren ver. Het is nu vier dagen geleden.*

Deze regel is voor het gebr. zeker voldoende, maar bij dieper onderzoek blijkt het, dat *hoog, oud en ver* in de opgegeven voorbb. geen bijv. nmw. zijn, gelijk boven, onder No. 2 van § 358 reeds is aangetoond; en dat de zoogenaamde 4. nmv. een 2. nmv. is met onderdrukking van het voorz. van. Zie hier de voorbb. zonder ellipsis: *De Tafelberg is een berg van 3582 voeten, in de hoogte gemeten. Men vindt ook hier menschen van meer dan honderd jaren aan ouderdom. Het is een afstand van twee uren in verte, of wat de verte betreft.* Het laatste voorbeeld: *het is nu vier dagen geleden*, is van een anderen aard: *Vier dagen is*, streng genomen, 1. nmv. bij *is*, want elke menigte kan, collectieve beschouwd, een wkw. in het enkelv. bij zich hebben. (§ 354, 4.) Daarenboven kan *geleden* als deelw. van het O. wkw. *lijden*, dat is *gaan*, geen 4. nmv. beheerschen. Bij omzetting

zou men zeggen: *Vier jaren zijn er geleden of voorbij gegaan.* Want er en het kunnen bij verwisseling gebruikt worden, gelijk onder anderen Bild. in zijne Spraakl., bl. 329, heeft aangetoond.

Wkw. gevolgd van 1. nmv.

362. Wkw. die een *zijn, blijven* of *worden* te kennen geven, hebben zoo wel achter als vóór eenen 1. nmv.: *Muizen zijn schadelijke dieren. Een bedorven kind wordt zelden een goed mensch, maar blijft veelal in elken leeftijd een deugniet.*

Ook de onbep. W. van *zijn*, vooraafgegaan door *schijnen, blijken, toeschijnen, voorkomen* en dergelijken: *Uw vader schijnt mij een verstandig man te zijn. Mijn oudste vriend bleek naderhand de stichter van mijn onheil geweest te zijn.*

Schijnen heeft, ook wanneer *te zijn* verzwegen wordt, een' 1. nmv. achter zich: *De kat schijnt wel een zachtzinnig dier, maar zij is valsch. Heeten*, als O. wkw., heeft ook twee eerste nmvv.: *Willem I. heette de zwijger.*

Wkw. gevolgd van 2. nmv.

363. Sommige wkw. beheerschen in den deftigen stijl eenen 2. nmv. Tot deze klasse behooren: *gedenken, zich ontfermen, zich erbarmen, zich schamen: Gedenkt des Sabbatdaags. Ik zal mij ontfermen diens ik mij ontferme* (Rom. ix. 15). (Vergelijk voorts de voorbb. § 171, 3, aangehaald.) Maar zelfs in onze bijbelvertaling wordt deze 2. nmv. op veel plaatsen door een voorz. vervangen.

Des lands verwijzen, voor in ballingschap zenden, is verouderd. *Verwijzen* beteekende in dien samenhang *vonnissen*, en had, in navolging van het Latijn *damnare*, een genitivus bij zich.

Wkw. gevolgd van 3. nmv.

364. Bij wkw. die een *geven* of *nemen* uitdrukken, staat veelal de 3. nmv. van den persoon wien het aangaat. Dit *geven* en *nemen* moet in den ruimsten zin verstaan worden, zoo dat elke wijs van mededeelen, als *zeggen, schrijven, melden, verhalen, berigten* enz. tot het *geven* betrokken worde, en de tegengestelde beteekenissen van *verzwijgen, onthouden, verbergen* enz. tot het *nemen*. Maar ook met deze uitbreiding van den zin van *geven* en *nemen*, kan men de gevallen, waarin de 3. nmv. te pas komt, niet omvatten. Hieruit blijkt, dat het gebruik van den 3. nmv. (en van elken nmv.) niet afhangt van de bet. van eenig voorafgaand wkw., maar van het geval waarin men zich eenen pers. of eene zaak voorstelt: *Teeken mij een paard. Schil hem eenen appel.*

De vriendschap van Damon en Phintias kwam Dionysius ongelooflijk voor. (Men herleze hetgeen over gevallen en naamvallen, § 91, gezegd is.)

1. Het onderscheid tusschen 3. en 4. nmv. is meestal zoo blijkbaar uit den samenhang, dat men zich niet ligt daarin vergissen zal. Van daar dan ook dat men der welluidendheid ten gevalle, menigmaal het uiterlijke teeken van 3. nmv. weg laat. Dit staat in verband met hetgeen boven (§ 60) over het verzwijgen der *n* als sluitletter gezegd is. Zie hier voorbb.:

*Ik heb hare bekorings minder tegenstand geboden. S. St. Indien dit werkje ook uwe jeugdige harten eenig belang kan inboezemen. v. d. P. Het ontbreekt die levende wezens aan een hoofd en heer. v. d. P. Hij zeide dus de broederen waarwel. v. d. P. Zij, die de grondstellingen der mozaïsche Godsdienst waren toededaan. v. d. P. Van dien aard is ook: nu gebod hen hun pligt. v. d. P., waar hen als 3. nmv. staat, om niet tweemaal hun te zeggen. In de bovenstaande voorbb. zou men overal de *n* kunnen aanvoegen; maar wat is er bij te gewinnen? Voor de duidelijkheid niets; en voor de uitspr., gemaaktheid en wanklank.*

Men toetse hieraan ook zulke voorbb. als het volgende; *Het hart verdraait de uitspraken der rede en verzacht hare eischen; omdat het de eersten aan duidelijkheid, en de laatsten aan gezag ontbreekt. B.*

2. We achten het niet overbodig hier voor de dwaling dergenen te waarschuwen, die meenen achter zekere wkww. een 4. nmv. van den pers. in plaats van een 3. te moeten gebruiken, omdat de Syntaxis der Latijnsche taal zulks voorschrijft. *Leeren, vragen, gebieden en verbieden* zijn van de bedoelde soort. Zij hebben in onze taal wel den 4. nmv. van de zaak, maar den 3. van den pers. bij zich.

Gehoorzaamheid trachten we onzen kinderen te leeren. v. d. P., Dat hij niet alleen den ingezetenen, maar allen vreemden verbood den vijand met toevoer te ondersteunen. S. St.

Als men met verslagenheid in het harte den apostelen vroeg: wat moet ik doen enz. v. d. H.

En zijne zonen deden hem gelijk hij hun geboden had. v. d. P.

Volstrekte eenparigheid is hier niet te verwachten, deels omdat het teeken des 3. nmvs., gelijk boven aangetoond werd, niet zelden onderdrukt wordt, en deels omdat de uitnemendste schrijvers zich bezwaarlijk met letterzifterij kunnen inlaten, en daardoor zich zelven niet altijd gelijk blijven. Zoo drijft in de volgg. voorbb. de Latijnsche Syntaxis boven: *Zij leert hen in elken mensch een kind van God beminnen. v. d. H. Hij gebod hen in het schip te gaan. v. d. H.*

3. Men wachte zich even zoo voor naveling van het H. D. *Verzekeren* heeft bij ons 3. nmv. en bij de Duitschers veelal 4. nmv. van den pers.; daarentegen gebruiken zij *volgen, vleijen, dienen* en *helpen* met 3. nmv. *Zoodat ik mijnen lezers verzekeren kan. v. H.*

4. Wanneer men twijfelt of eenig wkww. met 3. of met 4. nmv. behoort gebruikt te worden, dan is het meestal voldoende te onderzoeken of het wkww. O. of bedrijvend is: waaraan men dit weten kan, is § 196 aangetoond. Men zal dan met 3. nmv. gebruiken de volgende wkww.: *behagen, mishagen, bevallen, schijnen, voorkomen, blijken, gelijken, naderen, aanstaan, toebehooren, bijvallen, gelukken, mislukken, toevloeijen, weder-varen* en meer anderen, die niet als lijdende wkww. kunnen vervoegd worden: *Vorsten, die waarlijk vorsten zijn, bezitten ééne hoedanigheid, waarvan een Heidensch schrijver zeggen zou, dat zij hen den onsterflijken Goden doet naderen. v. d. P. Gewesten welken niets ontbrak. S. St.*

5. *Laten* en het gelijkbeduidende *doen*, zijn bedr., al is het dat zij niet door omzetting in den lijdenden vorm kunnen overgaan. Het *object* of voorw. van die wkww. is eigenlijk de onbep. W. die er op volgt, en die óf alleen staat óf van een 3. of 4. nmv., naar gelang van den zin der zeggings, verzeld gaat, b. v.: *Laat regenen; laat maar waaijen. Laat de kinderkens tot mij komen; Hij doet sijne sonne opgaen.*

In deze en dergelijke voorbb. zijn *kinderkens* en *sonne* 4. nmv. Zoo ook wanneer het wkw. dat van *doen* of *laten* afhangt, op zijne beurt een nmv. beheerscht, b. v.: *Ik zal hem zijne les doen leeren; wij zullen haar het geneesmiddel laten gebruiken.* Hier zijn *hem* en *les*, *haar* en *geneesmiddel* 4. nmv. De oplossing dezer voorbb. zouden wij aldus geven:

Ik zal doen (dat is *te weeg brengen*); *hem leeren* (dat *hij leere*); *zijne les.* *Wij zullen laten* (d. i. *te weeg brengen*); *haar gebruiken* (dat *zij gebr.*); *h. geneesmiddel.*

Wij zullen echter niet betwisten dat men in deze en dergelijke voorbb. de onbep. W. ook lijdelijk verstaan, en den pers. zich in den 3. nmv. voorstellen kan; en dan zou de oplossing deze zijn: *Ik z. doen* (d. i. *te weeg brengen*); *leeren* *zijne les* (dat *z. les geleerd worde*) *hem* (aan of bij hem). Er zijn gevallen waarin de samenhang duidelijk aantoon, dat de pers. 3. nmv. is; en dan kan ook de onbep. W. niet anders dan lijdelijk worden opgevat. Zie hier voorbb.: *Ende Pharaoh liet hem sijne linnen kleederen aantrekken. Ik zal hem de handen doen binden. In laat hem een' brief schrijven, eenen rok maken enz.,* dient men wel te weten of *hem* 3. of 4. nmv. is. In het eerste geval wordt de brief aan hem geschreven, de rok voor hem gemaakt; in het tweede, schrijft hij den brief en maakt den rok. Zoo is het met: *ik heb haar eenen arm zien afzetten*; beschouw ik haar als 3. nmv., dan is *afzetten* lijdelijk, maar moet haar voor 4. nmv. gelden, dan is de onbep. W. bedrijvend.

6. De derde nmv. van den pers. gaat niet in een 1. nmv. over, door het bedr. wkw. in een lijdend te veranderen. Aan deze onnaauwkeurigheid maakt men zich aan aan de Kaap dikwijls schuldig door navolging van het Engelsch: b. v. *We are credibly informed that, &c. I am not allowed to say my opinion. Wij worden geloofwaardig berigt dat enz. Ik word niet toegestaan mijn gevoelen te zeggen.* Dit moet wezen: *ons wordt berigt, mij wordt niet toegestaan*; want *berigten* en *toestaan* regeren in den bedrijv. vorm 3. niet 4. nmv. van den persoon.

7. De spreekwijs *iemand aan iets herinneren*, in plaats van *iemand* (of *aan iemand*) *iets herinneren* is onnaauwkeurig, en behoort als zoodanig uit elk opstel geweerd te worden: Zie hier voorbb. van het juiste taalgebr.: *hij had hem de lessen van den grooten boetgezant kunnen herinneren. v. d. H. Hij herinnerde aan de vergadering wat hem gebeurd was. v. d. P.*

8. Uit het laatst aangehaalde voorb. ziet men hoe de omschrijving van den 3. nmv. met aan dikwijls tot de duidelijkheid bevorderlijk zijn kan. Het veelvuldig gebr. van deze omschrijving, waar de 3. nmv. zonder aan even duidelijk zou zijn, is, dunkt ons, een van de kenmerken van den gemeenzamen stijl. Zie hier twee voorbb. uit de "Gesprekken in Socratischen vorm," waar aan juist in den stijl van het opstel past: *Zoo wilt gij dan aan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke? L. W. Dat wij ook aan hen regt laten wedervaren. L. W.*

9. De 3. nmv. bij *honger* en *dorst*, behoort tot het oude spraakgebruik, als *mij hongert, hem dorst*: van dien aard zijn ook *ende hem was bange* (Gen. xxxii. 7). *Schoon ons benaauwd is. B.*

Tot deze regelmaat behoort *mij dunkt*, dat nog in elken stijl gebruikt wordt, hoewel het verl. *mij dacht* in de gemeenzame taal eenigzins stijf klinkt.

Wkw. gevolgd van 4. nmv.

365. Bedr. wkw. regeren een 4. nmv. van het voorw. der handeling, en dat doen ook derzelver deelw.: *Wij moeten goede voorbeelden volgen, onze medemenschen beminnen en het kwade vlieden. Hem ziende en zijn gekerm hoorende, werd ik ontroerd.*

Hier moeten wij op het wkw. *laten* terugkomen en ons eene kleine uitweiding veroorloven, over de vraag, welken nmv. het bij zich hebben moet, wanneer het een ander wkw. in de onbep. W. beheerscht. Dat hieromtrent in de taal des omgangs tweederlei gebruik aanwezig is, dat men b. v. nu eens

hoort: *Laat mij gaan, laat hem blijven*; en dan weder; *laat ik gaan, l. hij bl.*; en in het mrv. zoowel: *laat ons gaan, laat hen blijven*, als *laten wij g., laten zij bl.*, kan niemand loochenen. Het onderscheid in de tweederlei zeggings is dooſ Ten Kate (D. I., bl. 522) aangetoond daarin te bestaan, dat *laat*, met 1. nmv., *opwekkend* en met verbogen nmv. (hetzij 3. of 4.) verlof verzoekend is. Maar met 1. nmv. is de 3. pers. ook *vergunnend*, b. v.: *Laten ze wegblijven die niet komen willen*. Zoo hebben wij dan, zouden de geleerden zeggen, met den 1. nmv. een *modus hortativus* en een *modus concessivus*. Aan zulke benamingen is zeker bitter weinig gelegen, maar aan de zaak zelve des te meer. Dit verschillend gebruik van *laten*, is eene eigenheid in onze taal, die we op prijs mogen stellen. Maar hoe is het er meê gegaan? Niet tevreden met zich van dien rijkdom te bedienen, wilde men ook weten hoe bij *laten*, dat toch een bedr. wkw. is, een 1. nmv. staan kan. Hier kon men geen voldoende verklaring van vinden, en daarom werd het afgekeurd! Zekere Nanninga was de eerste, zoo veel wij weten, om er zijne *afkeuring*, door gronden gestaafd, over te uiten; dit zou misschien weinig kwaad gedaan hebben, had niet Weil. (Sprakk., bl. 273) zich op hem beroepen en aan die afkeuring zijn zegel gehecht. Is het wonder dat men nu begon te wankelen? Immers had Weil. uitspraak gedaan, en zijne Sprakk. was algemeen ingevoerd, *in naam en op last van het staatsbestuur*. Zoo ziet men dan deze schoone eigenheid onzer taal, bij lateren tienmaal verloochend, voor één maal dat men ze gebruikt. Gelukkig nogtans erkent de taal geene wetgevers, en heeft zich het verschillend gebr. van *laten*, in de spraak des omgangs, gehandhaafd. Bild. en Kink. (niet *altijd* van één gevoelen) hebben elkander hier de hand gereikt en het algemeen gangbare taalgebr. in hunne bescherming genomen. Dit kon niet zonder uitwerking blijven; maar nog meer verwachten wij van het vertoog van de Jager, in het Taalk. Mag., D. III., bl. 265–294. Daar vindt men Nanninga weerlegd; daar vindt men tevens een model hoe dergelijke vraagstukken behooren behandeld te worden.

Toen ik mijn kleinen voorraad van uittreksels overzag en begon te schiften, kwam het mij voor, dat schier al onze schrijvers van naam discipelen van Weiland geworden waren; dan, bij nadere overweging viel mij in, dat Kink. misschien ruim zoo veel als W. had bijgedragen, om althans in opstellen voor den kansel, het taalgebruik in dezen te wijzigen, door zijne onderscheiding tusschen *laat* met 1. nmv. als “zachte gemoedelijke opwekking,” en *laat* met 4. nmv., als “krachtiger, plegtiger aanmaning.”—Eene onderscheiding, die men ook ter aangehaalde plaats door de Jager kan wederlegd zien. Het tegenwoordig taalgebr. is stellig vóór den 4. nmv., en ik zou een nutteloos werk doen met de reeks van voorbb. op te geven, die ik daarvan gevonden heb bij de volgende schrijvers: E. A. Borger, M. C. van Hall, Abr. des Amorie van der Hoeven, J. de Vries, Ph. W. van Heusde, H. J. Spijker, Lublink Weddik. Liever geef ik hier de voorbb. van het tegenovergestelde gebr., die mij bij den keurigen S. Stijl voorkwamen: *Laten wij het zien. Laten wij het gezegde nog wat ophelderen. Laten wij beproeven of het mogelijk zij. Laten wij met de Engelsche zaken aanvangen. Laten wij nu de vergelijking maken.*—Hierbij voeg ik nog eenige uit den schat van voorbb. ter aangehaalde plaats door de Jager bijeen gesteld: *Laat ik liever de schets voltooijen*, v. d. P. *Laten we eerst onze aandacht vestigen*, v. d. P. *Laten dan de eeretomben met weidsche opschriften prieken*, J. Clarisse. *Laat ik het antwoord schuldig blijven*, Lulofs. *Laten daadzaken spreken*, Streso.

Met dat al is de 1. nmv. bij *laten* nog niet verklaard. Wij zullen ons hier vergenoegen met een' blooten wenk te geven, of in gevallen van opwekking *laten* ook het oude zich *ghelaten* is, zoo dat *laten wij gaan*, zoo veel betekent als *ghelaten wij ons te gaan*, dat is, *laten we ons ghelaten te gaan. Zich ghelaten*, beteekende, vooreerst, den schijn van iets aannemen, en daarna ook wel zich aan iets tegeven, of zich, gelijk men zegt, tot iets in postuur zetten. Zoo zegt de Duitscher: *Sich zu etwas anstellen*; in den zin waarin het Eng. zegt: *To set about doing a thing*; en het Fr.: *Se mettre en devoir de faire quelque chose*.

Het eenvoudige *laten* komt bij Coornhert voor in den zin van *zich vertoogen—staan*: *Hoe soude dat laten?* en zoo spreekt het H. D. nog.

2. Sommige wkww. regeren twee 4. nmvv., als *noemen, heeten, maken, uitroepen, kroonen* enz.: *God noemde het licht dag, en de duisternis noemde Hij nacht. Gij heet mij meester. Ik zal u visschers der menschen maken.* Dikwijls wordt de tweede 4. nmv. door *tot* geregeerd: *Maakt niet het huis mijns Vaders tot een huis van koophandel.* Dit is ook met *uitroepen, kroonen, en zalven*, de gewone wijs van zich uit te drukken: *En de doornenbosch zeide tot de boomen: indien gij mij in der waarheid tot eenen koning over u zalfst* enz. (Rigt. ix. 15) Op gelijke wijs: *Iemand tot ridder slaan, tot opziener aanstellen, tot opvolger lenoemen* enz.

3. Niet zelden hebben O. wkww. een 4. nmv. bij zich, en dit vindt vooral plaats bij bepalingen van tijd of maat, b. v.: *Den ganschen dag zitten, twee uren loopen, een half uurtje praten; mijn kind is drie duim gegroeid sedert gij laatst hier waart, mijne kamer is twee voet hooger dan de uwe; Deze os weegt 800 pond; mijn boek kost vier gulden.* Het valt niet gemakkelijk van dit spraakgebr. eene voldoende verklaring te geven. Men kan er zich met Heijse en anderen van af maken, door te zeggen, dat het een *casus absolutus* is, maar wij twijfelen of het daardoor duidelijker wordt. Achter den vergr. tr. der bijv. nmww. verschilt ons spraakgebr. van dat der Franschen, Engelschen en Duitschers, die allen een voorz. bezigen: *Hij is een' heel hoofd' grooter dan ik*, luidt in het Fr.: *Il est plus grand que moi de toute la tête*; in het Eng.: *He is taller than I by a whole head*; in het H. D.: *Er ist um einen ganzen Kopf grösser als ich.*

Beheersching door voorzls.

366. Voorzls. beheerschen doorgaans een 4. nmv. *Wege en halve* hebben den 2. nmv. en staan achter het woord dat zij beheerschen: *Al wie des voordeelshalve zijn geweten bezwaart, is gewis een dwaas. Het weder van verleden maand zou ik, uwer gezondheidwege, niet terug wenschen.*

1. Het oud Holl. gebruikte veelvuldig den 2. nmv. bij voorzls.; en dit gebruik heeft in menige spreekwijs stand gehouden. Zoo zeggen wij nog: *Binnen's lands, buiten's lands, binnen's monds, tusschen deks, voor's hands, onder 's hands, van ouds, tot vervelens, tot walgens, tot stervens toe, bij tijds.* Ook ontbreekt het ons niet aan dergelijke voorbb. van den 3. nmv.: *In der daad, bij der hand, in der tijd, in aller ijl, ter goeder ure, wel ter spraak, ter goeder trouw; met der woon, uit der mate, ten dage, ten huize, in den lande, in den blinde, van koninglijken bloede, uit den hooge. v. d. H. Met duren eede. S. St. enz.* Wij merken hierbij op, dat de aangehaalde voorbb. van den 2. nmv., als ook de V. voorbb., van den 3. nmv. in elken spreektrant gehoord worden; terwijl de M. voorbb. van den 3. nmv., tot den deftigen stijl behooren. Voorts kunnen wij de schrijfwijzen *in de daad, bij de hand*, niet aanbevelen, omdat wij geen voldoende reden vinden kunnen, waarom men zulke overblijfsels der spraak onzer voorouders zou moeten uitwisschen.

Als 3. nmv. bij een voorz. zijn ook aan te merken, de spreekwijzen: *ten getale, ten bedrage, in gebreke*, zoo ook *voor dezen. S. St. In dezen*, in de bet. van *hierin*, bij v. H. en de Vr.; en *bij dezen: de bladen, die ik bij dezen mijnen landgenooten aanbiede. v. H. (Verg. § 193.)*

2. Over de verbuiging van bijv. nmww. en voornmww., achter *ten* en *ter*, heerscht eenig verschil. Veelal voegt men het buigingsteeken zoo wel achter het voorz. als achter het voornmw. of bijv. nmw. Zie hier voorbb.: *Ten allen tijde, ten dien einde. S. St. Ten zijnen gevalle. v. d. H. Ten allen tijde. B. Ten zijnen opzigte, d. Vr., en in het V.: Ter zijner eere. Siegenb. Ter zelfder tijd. v. d. P. Ter goeder ure. S. St. Ter kwader uur. v. d. H. Ter mijner verantwoording. L. W.* Met zulke namen als achter deze voorbb. staan onder het oog, durven wij niet met den Heer Bomhoff (Taalk. Mag. D. I, bl. 26) zeggen, dat men "tegen den aard onzer taal zondigt," wanneer men zich aldus uitdrukt. Liever zouden wij, om de welluidendheid, aanbeve-

len, om in het M. den uitg. van het voorzl., zoo die al moet geschreven worden, in de uitspr. te verzwijgen, en dus *te allen tijde, te dien einde* te zeggen. De V. voorbb. zouden we ongemoeid laten. Wij voegen hier nog eenige bijzonderheden bij:

a. Voor aanw. voornmw. wordt thans veelal het bloote voorzl. gebruikt: *Te genen dage*. v. d. H., *Te dier tijd*. v. d. P., *Te dezer gelegenheid*. Id.

b. Voor een bijw. schijnt welluidendheid het eenige rigtsnoer; immers lezen wij *ten onder brengen, ter ned. r. schrijven*. v. d. H., terwijl men algemeen zegt *te boven, te buiten gaan, te binnen brengen*.

c. In den overtreffenden tr., na *ten*, wordt thans vrij algemeen de sluit.-n weggelaten: *Ten klaarste S. St.*, zoo ook *ten laatste, ten minste, ten beste*, bij allen, gelijk men in den positivus altijd *ten kwade, ten goede* enz. gezegd heeft.

d. In *ten eenen maal* heerscht tweederlei gebr., als *ten eenemaal B.*, en met verzachting *ten eenemale*. v. d. H., en bij d. Vr., nu eens *te eenenmale*, dan weder *ten eenemaal*. Het laatste schijnt wel het gebruikelijkste.

e. In *te post en te paard, te vuur en te zwaard*, blijft te onverbogen; niet alzo in *ter zee en te land*. S. St.

f. In verscheiden spreekwijzen duidt het verbogen voorzl. ons het oude geslacht van een w. aan: *Ten dienste staan, ter elfder ure, ter dood brengen, ter oore komen*. v. d. H.,—niet gelijk het Taalk. Wordenb. opgeeft *ter ooren*. Zoo ook *te dier tijd*. v. d. P.—*Ten prooi en ter prooi*, worden door elkander gebruikt, gelijk dan ook het w. bij Siegenb. en Weil. als V. en bij Bild. als M. opgegeven wordt.

3. *Wege en halve* worden oneigentlijk voorzls. genoemd. Het eerste is de worstel van bewegen: *Uwer gezondheidwege, is wegens, van wege uwe gez.*, dat is: *uwe gez. mij daartoe bewegende*. *Halve* staat in verband met *helpe*: *Des voordeels halve, is ten behulpe, ten dienste* van het voord., gelijk in *mijnenthalve, uwenthalve* enz. Dat beide nmw. zijn, kan daaruit blijken, dat men ze ook met een voorzl. gebruikt, als: *Van stadswege, om der liefdes halve*, naar de regelmaat van *om des vredes wille*.

4. *Behalven*, is, volgens Bild. (Sprakl. bl. 243), verl. deelw. van *behou-en* of *behalten*, waarom hij dan ook volstrekt de sluit.-n behouden wil. Wat het eerste betreft, gelooven wij dat hij gelijk heeft; het laatste is vrij onverschillig, zelfs pleit het tegenw. spraakgebr. voor *behalve*. Eene andere vraag is: vanwaar achter *behalve* menigmaal een l. nmv., en dan weder een 3. of 4.? De reden van dit verschijnsel is juist daarin te zoeken, dat *behalve*, even als het gelijkbeduidende *uitgenomen*, een deelw. is, want als zoodanig kan het met het voegw. *dat*, een ander kw. achter zich nemen: *Ik heb niets tegen den man behalve dat hij mij zuur aanziet*. Wanneer nu het kw. na *dat* hetzelfde is dat vooraf gaat, dan wordt het met voegw. en al verzwegen, maar de l. nmv. blijft: *Niemand heeft hem gezien behalve ik*, dat is: *behalve dat ik hem gezien heb*. De verbogen nmv. bij *behalve*, laat zich op gelijke wijs door invulling verklaren, maar kan ook onmiddellijk van *behalve* afhangen. Met *uitgenomen* is de constructie volkomen dezelfde.

5. Door sommigen wordt *waarts* onder de voorzls. opgegeven, die achter hunnen casus staan. Wij gelooven dat het een bijw. is, afgeleid van *waren*, gaan, gelijk *sluks* (vlugs) van *vliegen*; *ter loops*, van *loopen*; de *t* of *d* zou dan eene ingeschoven letter zijn. De bet. van eene rigting ligt dan niet in *waarts*, maar in het verzwegene *te*; *huiswaarts* is dan *te huisw.* dat is, naar huis gaande. De gewone afl. van *waard*, een oud w. voor *oord*, komt ons minder natuurlijk voor.

6. Somtijds is het vrij onverschillig of een voorzl. al dan niet herhaald worde; maar doellooze herhaling heeft altijd iets flauws. Men zegge dan niet: *Hij woont met zijne vrouw en met zijne kinderen buiten*, maar kort af *met z. vr. en kinderen*. Veelal wordt de herhaling nagelaten, wanneer het tweede w. zeer na in bet. of op eene andere wijs met het eerste verwant is, b. v.: *Met have en goed; van kalk en steen; met man en muis; met hand en tand; over stok en blok; door list en bedrog*. Maar in geval van tegenstelling is de herhaling verkieslijk: *De mensch wordt verzocht door rijkdom en door armoede; in gebrek en in overloed ligt een strik verborgen*. Zij zullen komen van het oosten en van het westen. De genoegens van den zomer en den winter zijn aan beide gemeen, maar die van den zomer en van den winter

zijn blijkbaar onderscheiden. Men zegge dan : *de kenmerken van den vriend en van den vijand der deugd ; de helden van den ouden en van den nieuwen tijd*, enz. *Tusschen* wordt niet herhaald. (§ 274. h.)

7. Voorzls. hebben dikwijls eene onbep. W. als 4. nmv. achter zich : *In het loopen, zonder om te zien, riep hij uit*. Het Eng. gebruikt daarvoor het tegenw. deelw. : *In running*, &c.

Hoe een wkw. eene onbep. W. beheerscht.

367. Een wkw. neemt vaak een ander wkw. in de onbep. W. achter zich, zoodat het laatste het voorw. des eersten is : *Ik meen te weten, dat uw vriend van mijn gevoelen is*.

1. Doorgaans wordt het 2. wkw. door te voorafgegaan, als voor eerst, achter wkw. die eene gemoedsbeweging uitdrukken : *Ik geloof, hoop, vrees, verwacht, wensch, verlang, denk* enz. *hem te zien, ik verblijd, bedroef, verwonder, verheug mij het te vernemen* ; ten tweede, achter wkw. die een bevorderen of verhinderen te kennen geven : *Ik poog, tracht, verzoek, raad, vermaan, gebied, verbied, weiger, belet* enz. ; en ten derde, achter zittén, staan en liggen, waar het Eng. een deelw. gebruikt : *Hij stond te praten. He stood talking ; ik leg te lezen*, enz.

Maar zonder te staat het wkw. achter zien, hooren en voelen, wanneer de onbep. W. ook aan het deelw. der Engelschen beantwoordt : *Ik zag hem loopen. I saw him running* ; achter komen, gaan en blijven : *Ik kom u zien. en blijf wat met u praten, eer ik ga eten* ; en achter doen, durven, laten, helpen, leeren, zullen, willen. kunne, mogen, moeten, heeten en vinden. Maar zien en komen vereischen, in eene andere bet., het woordje te, b.v. : *Zie hem toch eens te spreken*, dat is, *tracht hem* enz. *Indien het huis kwam in te vallen. If the house should happen to tumble down*.

Eindelijk staat de onbep. W. zonder te, wanneer zij het verleden deelw. vervangt. Wij hebben (§ 258) van dit taalgebr. een wenk gegeven en komen er thans op terug. Uitvoerig handelt Ten Kate over dit onderw. (D. I. bl. 515) en volg. Zeer opmerkelijk is het, dat deze verwisseling van het deelw. met de onbep. W. zich doorgaans tot die 18 wkw. bepaalt, die zonder te met het volgende wkw. verbonden worden : *Wij hebben hem kunnen, mogen en moeten ontvangen. Heb ik u niet helpen dragen ? Wie heeft hem leeren schrijven ? Ligen, staan en zittén, maken uitzondering, want men zegt : Ik heb zittén schrijven, ligen slapen, staan praten, hoewel men ik zit te schrijven* enz. zeggen moet.

De volgende voorbb. strekken ten bewijze, dat het spraakgebr. niet altijd binnen de palen eener aangewezen analogie blijft : *Hij had het pogen te dorn. v. d. P. Nog onlangs had hij hem uit zijne landpalen pogen te verwijderen. v. d. H. God heeft u zoeken te leiden tot eeuwig geluk. Spijker.*

Nog minder is men in de taal des omgangs in het gebruik van deze constructie tot de boven opgegeven 18 wkw. beperkt. Dat bewijzen de volg. voorbb. die wij uit Kink. Beoord. enz. overnemen : *Ik ben hem wezen zien. Ik heb hem zoeken over te halen. Ik heb hem niet begeeren te zien. Ik heb het meenen te bespeuren. Toen eerst heb ik het beginnen in te zien. Wij hebben het zien te schikken. Men heeft hem weten te vinden. Hij is komen te overlijden. Ik had dat niet behooven te doen. Gij had mij behooren te waarschuwen. Wie ongedwongen spreekt, drukt zich in de taal des omgangs zóó uit ; en de bovenstaande voorbb. kunnen, met weinig uitzonderingen, in elk opstel wel geduld worden.*

2. Daar de onbep. W., behalve door te, ook wel door om voorafgegaan wordt, zou men kunnen vragen, wanneer het laatstgem. voorz. te pas komt. Wij vonden dit om gebruikt, vooreerst na een zelfst. nmw. : *Denkt niet dat het Paulus aan moed ontbrak, om dit gevaar het hoofd te bieden. v. d. P. Het is mijn oogmerk niet, om Messala te prijzen. v. H. Maar ook wel verzwegen, als : Waarvan ik geen reden vind af te gaan. v. d. H. Ten tweede. achter een bijv. nmw., dat het moeilijk is om gesprekken te schrijven. L. W. Zoo als het ook toen niet vreemd was, om eene soort van ruilhan-*

del te drijven. v. H. Het is onmogelijk om tusschen redenaars onderling uitspraak te doen. v. H. Dan ook hier wordt het dikwijls weg gelaten. Die ulleen magtig geweest is, alle omstandigheden als hulpmiddelen aan zich te onderwerpen. S. St. Maar wel het meest komt om voor achter een wkw., voornamelijk om het doel of de strekking eener handeling aan te duiden: Verbittering spoorde hen aan om zich in persoon derwaarts te begeven. v. d. P. Zij vielen aan op het huis van Jason, om zijne gasten daaruit te halen. Id. Hen willende dwingen, om het verblijf van Paulus te openbaren. Id. Straks worden eenige Joden naar Beréu afgevaardigd, om ook aldaar het grauw op te ruïjen. Id. Tot dat Silas en Timotheus hem kwamen opzoeken, om gezamenlijk de reis naar Korinthe te aanvaarden. Id.

Wanneer het verband van toestrekking reeds duidelijk door het voorafgaande wkw. aangeduid wordt, kan men meestal dit doel-aanwijzende *om* missen. Overtollig schijnt het daarom in de volg. voorbb.: *Laat ons trachten om den mensch veelzijdig te vormen. L. W. Wat zou u kunnen beletten, om dat doel te bereiken. L. W.* Het ligt in den aard der zaak, dat men in veel gevallen *om* weglaten of gebruiken kan, zonder dat er de juistheid of volledigheid der uitdrukking onder lijdt; en het zou dwaasheid zijn, onze vrije taal in dezen, door willekeurige bepalingen aan banden te willen leggen.

Voorheen gebruikte men na *om*, de onbep. W., zonder *te*, zeggende: *Het is moeilijk om doen, hard om verdragen enz.* Voorbb. hiervan vindt men in A. de Jagers Taalk. Handl. tot de Staten-Overz. enz. op h. w. *om*.

De onbep. W. als bijv. nmw.

368. De onbep. W. staat somtijds vóór een zelfst. nmw. en bekleedt alsdan de plaats van het bijv.: *Een vóór den avond te schrijven brief hield mijne gedachten bezig.*

Door den vorigen regel over de beheersching van de onbep. W., kregen wij aanleiding om dezen regel hierter plaatse in te lasschen, hoewel zij met de beheersching niets gemeen heeft. Wij zullen er niet lang bij stil staan en alleenlijk aanmerken, dat dit gebruik van de onbep. W. in de meeste gevallen iets stijfs heeft, waarom het dan ook bij goede schrijvers weinig voorkomt, en dat zoodanige onbep. W. zich bezwaarlijk als bijv. nmw. laat verbuigen, hoewel *doen, gaan en zien*, als zamentrekkingen, zonder wanklank, eene buigings-aan-nemen, als: *Eene nog te doene zaak, een te ondergane straf, niet te voorziene gebeurtenissen.* Bild. was van dit spraakgebr. zeer afkeerig, omdat hij meende, dat het uit het H. D. ontleend was. (Zie Spraakl. bl. 278 en volg.); Kinker heeft in zijne Leoord. enz., (bl. 129 en volg.) het ongegronde daarvan aangetoond. Wij berusten in zijne redenering en blijven voor het overige bij het hierboven gezegde.

Beheersching der aanv. W.

369. Dat de aanv. W. als eene ondergeschikte zeggung, door het voorafgaande geregeerd wordt, daarover zal men zoo ligt niet twisten; maar onder hoedanige regels men die gevallen van beheersching begrijpen moet, en bij gevolg, wanneer men al dan niet de aanv. W. te gebruiken hebbe, is een der verwardste vraagstukken in onze taal. Letten wij op den voorgang van goede schrijvers, en trachten wij daaruit eenige wenken ter onzer besturing af te leiden.

Derzelver aard en benaming.

370. Over den aard der aanv. W., in het algemeen, en

over derzelver benaming, is boven (§ 200—203) het noodige reeds gezegd. De aanwijzing van het taalgebr., gelijk het ons bij nette schrijvers is voorgekomen, zal, terwijl het over deze moeilijkheid onzer taal meer licht verspreidt, tevens het hierboven gezegde moeten staven of omverwerpen.

Door schrijvers meer gebruikt dan door sprekers.

371. Het kan den oplettende niet ontgaan, dat de aanv. W., in de taal des omgangs, schaars gehoord wordt. Men zou al zeer gemaakt moeten spreken, om, b. v., te zeggen: *Ik wenschte wel dat Mijnheer N. nu kwame, opdat ik van hem verneme of de courant reeds aangekomen zij enz.*

Wat daaruit af te leiden.

372. Hieruit blijkt dat de aanv. W. in onze taal, eene verfijning is op de spraak des omgangs, en dat zij tot de duidelijkheid niet volstrekt vereischt wordt. Zij is met honderd andere dingen uit het Latijn overgenomen. Maar volgt dan daaruit ook, dat wij ze maar weêr aan een' kant zetten kunnen? Voorwaar niet. Zij behoort tot die bijzonderheden, die de taal van een geregeld opstel van de spraak des omgangs onderscheiden en haar zekere deftigheid bijzetten, welke men niet kan verwaarloozen, zonder beneden den stijl van zijn onderw. af te dalen. Hieruit volgt dan verder, dat men de lijn tusschen gebruik en misbruik niet al te scherp trekken moet, dewijl men in eenerlei zeggings, nu eens aant. en dan weder aanv. W. gebruiken mag, naar eisch van het onderw. en de gelegenheid,—eene vrijheid die men niet als een gebrek, maar als een voorregt moet aanmerken. Wij zullen ons niet aanmatigen hierover eenige voorschriften, hoe ook genaamd, te geven, alleenlijk uit onzen voorraad van voorbb., uit goede schrijvers ontleend, het taalgebr. aanwijzende.

Overzicht van het gebr. der aanv. W.

373. Het volgende overzicht is dan niet van voren ontworpen, en naar de regels van andere talen, of naar de voorschriften onzer voorgangers in dit vak, gekneed of gewrongen; het is na voorafgegane schifting der voorbb. opgemaakt, om, ware het mogelijk, het bijzondere onder het algemeene bijeen te vatten. Wie van den aangebo-

den voorraad beter partij weet te trekken, is aan ons overzigt even min gebonden, als hij zich tot de hier gegeven voorbb. behoeft te bepalen. Wij hebben onzen voorraad onder drie hoofden gebragt, en onder elk der zelve hetgeen wij meenden daartoe te behooren, bij elkander gesteld, als volgt:

ONZEKERHEID.	TOESTREKKING.	VERHINDERING.
a. Twijfeling	a. Noodzakelijkheid	a. Beletten
b. Indirekte vraag	b. { Gebod	b. Verbieden
c. Toegeving	c. { Vermaning	c. Voorkomen
d. Mogelijkheid	d. { Opwekking	d. { Waarschu-
e. Onderstelling	e. { Verzoek	e. { wen
	f. { Voorbeding	f. { Afmanen
	g. { Vergunning	g. Vrees of be-
	h. { Hoop	h. duchtheid
	i. { Wensch	
	j. { Oogmerk	

374.

ONZEKERHEID.

a. Twijfeling: *De rede moet ons zeggen of er waarlijk eene hogere openbaring Gods besta. v. d. H. Waarom zouden wij twijfelen of God eene orde en opklimming in zijn werk hebbe in acht genomen. v. d. P. Wie twijfelt er aan of hij van dezelve gebruik gemaakt hebbe? Id.*

Of dit tijdvak den naam verdiene, welke daaraan gegeven wordt?—Deze vraag enz. v. H.

Vraagt niet of de uitkomst aan deze voorspelling hebbe beantwoord. B.

De wijsgeer durft vragen of Hij zich kunne openbaren aan de kinderen der menschen. B.

Lieden van oordeel twijfelden geenszins of de volstreckte oppermagt tot haren oorspronkelijken boezem wedergekeerd ware. S. St.

Of hij aan deze uitnoodiging beantwoord hebbe, wordt niet vermeld. v. H.

Zoo zal men geen oogenblik meer twijfelen, of dit hunnen invloed op het staatsgestel vermeerderd hebbe. S. St.

Laten wij beproeven of het mogelijk zij. S. St.

In de bovenstaande voorbb. wordt de aanv. W. door of aangekondigd; uit de volgende kan blijken, dat men

zich na *dát* ook daarvan bedient, om twijfeling uit te drukken. Het zij eens voor al gezegd, dat de aanv. W. niet van een voegw. maar van den zin der geheele zeggings afhangelijk is.

Gaat het wel vast dat er ooit een Oldenbarneveld in de wereld geweest zij? S. St.

Ten minste schijnt de zaak zelve ons aan de hand te geven, dat hun gezag toen eerst eenigen klem verkregen hebbe. Id.

Men wil dat Jacoba zich bij velen hatelijk gemaakt hebbe. Id.

Uit zulk een wenschelijk voorbeeld zou de nakomeling besluiten, dat er geen sterker ware. Id.

b. Indirekte vraag: Hierdoor verstaan wij een voorstel, dat, zonder eene vraag te zijn, nogtans door een vraagw. wordt ingeleid. Uit de voorbb. zal men ontwaren, dat dit geval zeer na met het vorige van *twijfelen* verwant is:

Hoe diep dit gevoel Adam doordrongen hebbe, kan blijken. v. d. P.

Dewijl men niet naauwkeurig weet hoever hunne magt zich uitgestrekt hebbe. S. St.

Eene verdere overweging mag ons leeren hoe verre dit op ons onderwerp toepasselijk zij. Id.

Om daaruit af te leiden hoe gevaarlijk het zij. B.

Wie weet niet bij ondervinding, hoe heilzaam die rijkdom der taal zij. B.

Als wij deze dingen nagaan, dan staan wij verbaasd hoe het mogelijk ware, dat een sterveling dit alles heeft verrigt. v. d. H.

Wij leeren uit deze omwenteling hoedanig het onderscheid zij. S. St.

Ik zal trachten aan te toonen wat er van ons vereischt worde. B.

Om u aan te toonen waarin die sterkte des gemoeds gelegen zij, en op welke grondslagen zij ruste. v. d. H.

Dan rijst de vraag bij ons op, wat het doel dan moge geweest zijn? Id.

Ik weet bij ondervinding wat het zij, op dien leeftijd aan zich zelve overgelaten te zijn geweest. v. Hde.

Het kan dienen om u als in een levend voorbeeld te doen zien, wat het in hebbe, op gymnasiën verwaarloosd te zijn geweest. v. Hde.

Ik heb noch lust noch bekwaamheid om te onderzoeken welke regeringsvorm de beste zij. S. St.¹

c. Toegeving: Dit geval heeft, oppervlakkig beschouwd, veel overeenkomst met het volgende van onderstelling. Men geeft iets toe, om des onverminderd eene stelling te beweren; men onderstelt, om het geval aan te duiden waarin het beweerde gelden moet. Zoo is er dan toch een wezentlijk onderscheid: de voorbb. zullen dit nog beter aanwijzen. Men gelieve daarbij in het oog te houden, dat wij, om te bekorten, in de meeste voorbb. het nazindeel onderdrukt hebben:

Wat denkbeeld men aangekleefd hebbe, welke Godsdienst men belijde, één gevoelen is dat van allen. v. d. P.

Ik heb reden om te hopen dat gij met deze uitspraak onzes Zaligmakers zult bevredigd zijn, hoe wonderlijk zij ook schijne te klinken. B.

Hoe dit zijn moge. v. d. H.

Hoe men ook over het Christendom denke. Id.

Menschelijke wijsheid, hoe schoon zij zich voordoe, en hoe luide zij worde toegejuichd, is in goddelijke dingen veelal dwaasheid. J. Cl.

En schoon hem dit mislukt ware. S. St.

Schoon er bij ons nog vrij wat te verbeteren valle. v. Hde.

Het zij eens dat hij zulks te onregt geloofd hebbe. S. St.

Dit geval van toegeving vindt dikwijls plaats, zonder door eenig voegw. aangewezen te worden, en is dan aan den uitg. des wkws. alleen kenbaar. De volgg. voorbb. van dit gebr. meenen wij, bij gebrek aan andere, uit de leerboeken van Bild. en Weil. te mogen ontleenen: *Ik verwierve eens mijn verzoek, ik bleef toch dezelfde. De boosheid triomfeere, het is slechts voor een' tijd. Hij ga waar hij wil, nogtans ontvlugt hij het niet. Zoo ook in onze gezz.:*

Deze aarde zij een tranendal,

Verdriet en moeite zij het al enz.

d. Mogelijkheid: *Het is mogelijk dat deze uitlegging de ware zij. v. d. P.*

Het is thans wel mogelijk dat de alleenheerscher zijne pligten en regten, maar niet dat het volk de zijne kenne. v. H.

Misschien denken sommigen dat het aangevoerde voor-

beeld onjuist zij, en minder in aanmerking kunne komen. B.

Het is even onmogelijk dat de vrije handel onder ons gevaar loope. v. Hdp.²

e. Onderstelling: Ik wil eens veronderstellen, dat gij door het thans levend geslacht voor een groot man gehouden wierd. L. W.

Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van nazaten de beminlijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Prins met het erfstadhouderschap vereenige. S. St.

Na indten, of het gelijkbeduidende zoo, gebruikt men wel de aanv. W. der verl. tijden, maar liefst de aant. W. van den tegenw. T. Dit laatste achten wij niet noodig door voorbb. te staven:

Indien dit het geval ware geweest. v. H.

Indien deugd en heiligheid het sieraad van alle menschen ware. v. d. H.

Indien het hem gelukt ware. S. St.

Zoo het mogelijk geweest ware. Id.

Indien men het haar niet belet hadde. Id.

Indien het met mijne ziel even eens gelegen ware. J. Cl.³

Bij omzetting verdwijnt het voegw.: Ware Hij een bedrieger geweest. v. d. H.

¹ Dat in deze constructie de aanv. W. niet altijd noodzakelijk geacht wordt, kan men uit de volgg. voorbb. afnemen:

Wie zal ons zeggen hoe dit geschiedt is? v. d. P.

In Gods woord is duidelijk genoeg aangewezen, waar het op aan komt. J. Cl.

In hoe verre de Prins daartoe mede werken kan, wat de prijs is, die op zijne pogingen wordt gesteld, blijke uit een enkelen trek. v. Hdp.

² Ook in dit geval ontbreekt het niet aan voorbb. van de aant. W.: *Sommigen gissen dat deze brief geschreven is. v. d. H.*

³ Zie hier een paar voorbb. van een tegenovergesteld gebruik:

Indien Eva in het Paradijs gebleven was. v. d. P.

Zoo de tijd mij vergund was. de Vr.

Hetgeen wij van den tegenw. T. beweerd hebben, wordt geenszins door de volgende voorbb. om ver gestooten:

Als ik mij in hunnen toestand verplaatse en mij de onaangenaamheden voorstelle. v. d. P. Wanneer ik uwe leiding daarbij geniete. L. W. Ik zal vervolgens aantoonen, dat ik juist om deze reden de woorden, die ik verdedigen moet, gekozen hebbe. S. St. In deze en dergelijke gevallen zou men de aant. W. met de verzachtende e, waarvan zich de redenaar menigmaal bedient, verkeerdelijk voor aanv. W. aanzien. Dit taalgebr. is wel gelijk wij § 214 zeiden oud, maar niet verouderd; ook ligt het wezen van de wijzen des wks. niet in den uitgang.

375.

TOESTREKKING.

a. Noodzakelijkheid: *Is het noodig dat ik mijne misdaden betreure en God om vergeving van dezelve smeeke?* v. d. H.

De noodzakelijkheid vordert dat de Hooge Raad in eene stad gevestigd worde enz. v. Hdp.

Hierop moet noodzakelijk volgen, dat de tweede kamer verdubbeld worde in getale. Id.

b. Gebod, vermaning, opwekking: *Art. 112 van de grondwet, wil dat de openbare schatkist alle kosten drage van enz.* v. Hdp.

Wie bloode en versaagd is, die keere weder en spoede zich naar het gebergte. Rig. vii. 3.

Niemand meene dat het noodeloos zij. v. d. H.

Elk onzer beginne van zich zelven, en ondervrage zijn geweten. v. d. H.

Dat men dit nimmer uit het oog verlieze. L. W.

Wandelen wij dan voort op dezen goeden weg. v. Hdp.

Gaan wij derhalve over tot het onderzoek der middelen. Id.

c. Verzoek, voorbeding, vergunning: *Veroorloof mij dat ik van u hoore.* L. W.

*Alleenlijk verzoek ik dat men de straks gemelde beginse-
len in het oog houde.* S. St.

*Wij verzoeken met aandrang, dat het regt op het geslacht
ophoude onder de lasten van den staat voor te komen.*
v. Hdp.

*Bij het adres wordt eenvoudig gevraagd dat de Hooge
Raad in het middenpunt des rijks gevestigd worde.*
v. Hdp.

*Zij die eene hemelsche openbaring alleen willen eerbiedigen
onder voorwaarde dat zij algemeen bekend zij.* B.

*Mits dat de vrede op billijke voorwaarden te treffen
ware.* S. St.

Hun te vergunnen dat elk zijne moedertaal gebruike.
v. Hdp.

d. Hoop, wensch, oogmerk: *Dat God hem in genade
aangenomen hebbe, hopen en wenschen wij.* v. d. P.

Ik wenschte dat uwe scherts ernst ware. L. W.

De evangelieleer wijke nooit uit ons hart. J. Cl.

Het ware te wenschen dat zij gebezigd wierd. v. Hdp.

*Daarom is het wenschelijk dat het werk aanstonds bij de
hand genomen worde.* v. Hdp.

Het oogmerk of de bedoeling wordt veelal door *opdat*, *ten einde*, of iets dergelijks, aangekondigd, b. v. :

In al den weg, dien de Heere uwe God u gebiedt, zult gij gaan, opdat gij levet en dat het u wel ga. Deut. v. 33.

Maar hetzelfde geschiedt vaak door een betr. voornmw.:
Nog veel moeilijker valt het, uit de vergelijking van zaken, welker beginselen zoo veel verschillen, eenig licht te scheppen, hetwelk ons oordeel voor verbijsstering beware. S. St.

Dus vond men zich verplicht eenen middehweg in te slaan, — die niet te min zoodanig ware enz. Id.

In zijn gelaat las Paulus den wensch, dat ook aan hem zulk een teeken mogt geschieden, waardoor hij van zijne kreupelheid verlost wierd. v. d. P.

376.

VERHINDERING.

a. Beletten: *Hij had willen beletten dat men gewaar wierd.* S. St.

Zijne eigenliefde duldt niet dat zijn oordeel terug kome. v. H.

Het gouvernement gedoogde niet dat de openbare scholen verlaten wierden. v. Hdp.

b. Verbieden: *Zoo wilt gij dan den godsdienstigen man verbieden dat zijn gevoel werke?* L. W.

c. Voorkomen: *Te verhoeden dat men op het gymnasium kome.* v. Hde.

d. Waarschuwen enz.: *Ziet toe dat u de valsche wijsbegeerte niet verleide.* B.

Geen dwaze vrees beklemme uw harte. Ev. Gez.

e. Vrees of beduchtheid: *Ik vreeze hem, dat hij niet misschien kome en mij sla.* Gen. xxxii. 11.

Opdat geen groote toorn over ons zij. Joz. ix. 20.

Nog tweederlei gebruik van de aanv. W.

377. De drie bovenstaande paragrafen omvatten niet alles wat tot het gebr. der aanv. W. in onze taal betrekking heeft. Ook vermeten wij ons niet, dit onderw. zoo af te handelen, dat er tot het bijeengebragte niet eenige belangrijke toevoegselen zouden kunnen gemaakt worden. Eer wij van dit punt afstappen zullen wij nog kortelijk aanstippen, hoe door de aanv. W. voorwaardelijke toekomst uitgedrukt wordt.

De toek. tijd der aanv. W. volgt niet alleen op eene

voorafgaande onderstelling, door *indien*, zoo, of iets dergelijks, aangekondigd: *Zoo gij met mijn kalf niet had geploegd, gij zoudt mijn raadsel niet hebben uitgevonden*; maar ook op elken verleden T. van een wkw. dat op de toekomst wijst, als *vreezen, hopen, verwachten, beloven, voorspellen, aankondigen* enz. Over dit een en ander is geen verschil, waarom wij het ook onnoodig achten om het door voorbb. te staven. Liever wijzen wij aan, hoe men in plaats van de omschrijving met *zouden*, dikwijls een verl. T. van de aanv. W. des hoofdwkws. gebruikt:

Schoon de uitgestrektheid van het nieuw gewonnen keizerrijk zulks wel degelijk vereischt hadde. S. St.

Viglius, die alleen bekwaam geweest ware om de Nederlanders te leiden. Id.

Wij konden nu reeds de nieuwe grondwet hebben. v. Hdp.

Een burger die zijn vaderland liefheeft en het gaarne zag bloeijen. Id.

In het voorbij gaan merken wij op, dat *zag bloeijen*, aanv. W. is, al wordt zij niet door de verzachtende *e*, die hier niet wel zou luiden, aangetoond. Tot dezelfde analogie behoort ook dit gezegde van Simon Stijl:

Deze vorst was geschikt geweest om Holland nog gelukkiger te maken, zoo hij geweten had, wat daartoe werd vereischt.

De tweede bijzonderheid, die ons voorkwam der vermelding overwaardig te zijn, is dat de aanv. W. bij voorkeur gebruikt wordt in eene zeggingswijze, welke afhankelijk is van eene voorafgaande, die ook reeds als afhankelijk, of ten minste als hypothetisch is aangekondigd: Hetgeen wij bedoelen kan onder anderen uit de drie laatste voorbb. van § 375 blijken. Ook de volgende zijn van dien aard:

Te verhoeden dat men op het gymnasium kome, voor dat de leeftijd er rijp voor zij. v. Hde.

Wij kunnen met België eenen wapenstilstand sluiten, tot dat België zich verstaan hebbe met den Koning. v. Hdp.

Maar ook hier komt menigmaal de aant. W. voor: *Men kon geenszins beletten dat de schijn dikwijls voor het ware wezen werd aangezien.* S. St.

Al waren er in deze vergadering, bij welke de overtuiging

van het goddelijk gezag des bijbels niet levendig is, ja, al waren er, die dit gezag volmondig loochenen. B.

Wij herhalen ten slotte onze overtuiging, dat het niet doenlijk, maar ook niet wenschelijk is, het vrije taalgebruik aan regels te binden.

~~~~~

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE WOORDVOEGING, OF VOLGORDE DER WOORDEN.

Verdeeling van het onderwerp.

378. Gewoonlijk neemt men bij de behandeling dezer stof drierlei constructie of woordschikking aan, te weten: de stellige of herhalende, de aanvoegende, ook wel afhankelijke genoemd, en de vragende; terwijl men in vereeniging hiermede nog eene tweede onderscheiding maakt, namelijk, die van regtstreeksche en omgezette woordschikking. Wij gelooven dat men hier noodeloos omslag gemaakt heeft, en dat men met de laatstgenoemde onderscheiding alleen had kunnen volstaan. Immers wijken de aanvoegende en vragende woordschikkingen, slechts in enkele bijzonderheden, van de stellige af, terwijl al het overige zijne gewone plaats behoudt. Wij zullen dienvolgens al wat wij over woordschikking te zeggen hebben, onder twee hoofden brengen: *Regtstreeksche woordschikking* en *omzetting*, terwijl wij bij de beschouwing van het laatste, eene onderverdeeling maken zullen van *noodzakelijke* en *toevallige omzetting*.

Regtstreeksche woordschikking.

379. Beschouwen wij eerst de volgorde der hoofdbestanddeelen van eenen volzin:

a. Het onderw., met of zonder bepalingen, staat vóór het gezegde: *Ik ben; wij dragen; gijlieden wordt geëerd; twee menschen verarmen; goed te doen berouwt niet; gedurig steunen en klagen mishaaft; wie zelf veel liegt, gelooft niemand; de man met de bril op de neus spreekt.* Ook wanneer die bepalingen gedeeltelijk door een wkw. met een betr. voornmw. uitgedrukt zijn: *De man met het houten been, die hier dagelijks voorbij kwam, is dood.*